

BESEDA UMIRA

ANTON TRSTENJAK

Ni majhne važnosti za naše duhovno-kulturno stanje, ako so sodobnemu človeku vprav one zmožnosti, ki postavljajo človeško duhovno-osebno dostojanstvo na neprimerno vzvišenejše mesto nad vsem ostalim svetom, samo znak duševne plitvosti ter moralne in fizične nemoči. Tako je danes stanje človeške besede. Beseda pomeni sodobnemu človeku nekaj mrtvega, neosebnega, kar je brez ljubezni in duha, za kar torej ne nosi nobene osebne odgovornosti, zato lahko v njej mirno uteši tudi svoje najgrše strasti. Pogled v njeno bistvo in iz tega izvirajoče notranje zakonitosti nam stopnjema pokaže, da je v krizi sodobne besede zgoščena teža vse novodobne duhovno-kulturne krize in da najdejo njeni simptomi nenavadno točno vzporednico v znakih obdajajoče jo socialno-gospodarske krize.

Beseda je po svojem osnovnem dušeslovnem jedru izraz osebno-duhovne dejavnosti človeškega duha, je v zavest stopajoče življenje človeške duše, bodisi da je izraženo in zaznavno samo lastnemu osebkku ali pa tudi sočloveku; beseda v tem smislu je torej istovetna z idejo, z mislijo, z zavestnim duševnim aktom. Stara skolastična filozofija je imela radi tega za njo tudi naziv: notranja beseda, beseda srca (*verbum cordis*) — v nasprotju z vnanjo besedo, glasom našega jezika (*verbum oris*)¹, ki je tako rekoč odmev notranje besede.

Vnanja beseda — beseda v vsakdanjem, in to le površnem pojmovanju — in notranja beseda nista torej dve različni besedi, ampak le dve stopnji, dva položaja ene in iste misli oziroma besede. Vnanja beseda je le netočen, več ali manj grob izraz notranje besede: je skromen poizkus okorne snovi, posnemati in izraziti duhovno dejavnost. Zato je to beseda v manj popolnem smislu, zlasti zato, ker pod besedo razumemo tako v navadnem kakor znanstvenem oziru: umski dej kot predočevalca predmetnega sveta in kot organ človekovega občevanja z vsem ostalim osebnim in stvarnim vesoljstvom. Kot taka najde notranja beseda svoj naravni korelat (sočinjenico) v vnanji besedi. Čim popolneje vrši človeška beseda to funkcijo, v tem popolnejšem smislu je res beseda; to pa je gotovo misel, duševni dej, ideja, notranja beseda sama, vnanja beseda je le nepopoln nadomestek te ideje.

Notranja beseda je namreč prvič mnogo točnejši predstavnik, predočevavec predmeta ko goli vnanji glas, drugič je tudi predočevanje in posredovanje ideje samo, dasi se v glavnem vrši po zunanji besedi, po »glasu«, vendarle točnejše in končno edino možno po notranji besedi. Pri njej ima namreč svoj začetek v govorečem in svoj zaključek v poslušajočem človeku. Nobena še tako fino izgovorjena beseda ne more predočiti zaželenega predmeta, ako poslušavec nima zmožnosti, da bi si na njeno pobudo stvoril idejo, t. j. notranjo besedo. Da se izraz rabi v navadnem življenju skoraj izključno

¹ Prim. Sv. Tomaž, *Summa Th. I. q. 34. a. 1.*

o vnanji besedi, temu je poleg usodne poplitvelosti in površnosti človeškega mišljenja iskati razloga predvsem v enostavnem dejstvu, da človek v vsakdanjem življenju pozablja na nevidne vzročne zveze ter obrača pozornost le na vnanje čutne in zaznavne pojave, kar je tu še prav posebno umljivo, ker ima »beseda« po svoji naravni težnji po vnanjem (slišnem) duhovno-telesnem izrazu značaj eminentne socialne činjenice, ki se izraža predvsem v tem, kar imenujemo: govorjenje (v najožjem smislu), t. j. tvoritev vnanjih, slišnih besed. Toda točneje znači govorjenje: razodevati komu svoje pojme (misli). Posredovanje teh misli ima svoj vmesni člen v vnanjih besedah, toda svoj izvor in zaključek ima v notranji besedi. Če pri vsem tem še upoštevamo dejstvo, da se pojem govorjenja sme omejiti tudi na goli samogovor, kjer potreba vnanjih besed odpade, potem je izraz »beseda« v vsem svojem obsegu uresničen le v notranji besedi. Da tu s polno pravico pojem samogovora tudi teoretično upoštevamo, uvidimo, ako pomislimo na izredni življenjski duhovno-kulturni pomen, ki ga ima pri človeku vprav tišina in globina samogovora.

Potemtakem pa iz dejstva, da je samogovor najdovršenejši način izražanja človeških idej, besede (mislimo tu samo na vlogo, ki jo ima samogovor v umetnosti vseh panog!) — sledi še naslednja, tudi v bistvu »besede« ležeča zakonitost: beseda je tem izrazitejša, tem silnejša, ima tem več življenjske dejavnosti in privlačnosti v sebi, čim popolnejša je sozvočnost (harmonija) med notranjo in vnanjo besedo, čim finejši, vernejši odraz notranje besede je zunanja beseda. Višek tega skladja je sevé tam, kjer vnanja beseda sploh potrebna ni (samogovori); to pa zato, ker samovoljni znaki zunanje slišne besede značijo kot taki že po svojem bistvu napram čisti duhovni besedi večjo ali manjšo neskladnost, obratno pa pri samogovoru sicer vnanja beseda po svoji snovni (slišni) strani odpade, a ne odpade njena funkcija: biti vmesni posredovalni člen med govorečim subjektom. Ta posredovalna funkcija med predmetom oziroma idejo drugih subjektov in med lastnim subjektom je zlasti v samogovorih prav posebno dejavna. Zato moremo tudi tam, kjer vnanja beseda kot taka odpade, s polnim smislom govoriti o »harmoniji med vnanjo in notranjo besedo«. Gre namreč za harmonijo v funkciji. In ta je tu najpopolnejša. To sozvočno besedo, oziroma sozvočno funkcijo vnanje in notranje besede imenujemo — živo besedo.

Dvoje se zrcali v živi človeški besedi: svet (vsebina), ki ga prikazuje, in naš lastni duh, ki je njen tvorec. Kot taka ima torej beseda svojo nalogo predvsem v tem, da veže človeškega duha z bitno-vrednostnim vesoljstvom v njem samem in izven njega. Ta njena funkcija je duši tako nujna, da brez nje preneha živeti. Tako pomenja živa beseda hkrati hrano za človeškega duha. V njej se razodeva čudovita, a vendar popolnoma nepoznana, neupoštevana zakonitost človeške osebnosti, ki obstoji v težnji, stati z vsem bitno-vrednostnim vesoljem v vitalnem, duhovno-tvornem, organsko-rastočem stiku. Stik pa pomeni vedno neko soglašanje med objemajočimi se poli; in življenje označujemo kot svojevrstno, namreč dinamično labilno ravnotežje med osebkom in njemu polarnimi silami. Za človeško življenje posebej pa smo mogli ugotoviti značilno tripolarno, trismerno ravnotežje osebnosti, namreč: v smeri

narave — kulture — nadnarave². Ako torej obstajajo načelni dušeslovni temelji žive človeške besede v funkciji nadomestnega predočevanja in občevanja naše osebnosti z bitno-vrednostnim svetom, potem seveda sledi, da je prav v živi besedi iskati tudi osnovnega činitelja življenjskega ravnotežja, t. j. zdravega, osrečujočega stanja človeške narave.

Obratno je prav v razmerju žive besede do človeškega duha na eni in do vsega ostalega sveta na drugi strani iskati hkrati zadnjih kali vsake duhovno-kulturne krize, t. j. onega položaja, ko človek izgubi svoje polarno življenjsko ravnotežje. Zato ni brez vsake kulturno-zgodovinske ironije dejstvo, da je pravo osebno-organično pojmovanje človeške besede začelo ugašati šele s tisto dobo, ko se je svet začel oddaljevati od one filozofije (skolastične), ki je svoj bogati duhovni svetovno-nazorni svet zgradila v veliki meri prav na osnovi tega neposrednega, osebnega pojmovanja človeške besede, in jo s prezirom zavračati kot zastarelo, neživljenjsko in abstraktno.

V živi človeški besedi so osredotočene več ali manj vse zakonitosti, na katerih sloni notranje polarno življenjsko ravnotežje človeške osebnosti. Iskati jih bo treba na podlagi dozidaj povedanih nekako v štirih smereh:

1. v razmerju žive besede do odgovarjajoče ji vnanje besede;
2. v odnosu do v njej zajetega sveta, t. j. njene vsebine;
3. v razmerju do njene lastne duhovno-dejne strani; in
4. v zvezi s celotno polarnostjo človeške narave.

I

Človeška beseda je tem pogatejša in tem silnejša, čim ožje sozvočje vlada med vnanjo in notranjo besedo. Ta zakonitost je dejanski ne samo za vsako osebno življenje toliko važna, da si brez nje harmoničnega osebnega življenja sploh ne moremo misliti, ampak tudi za celotno duhovno-kulturno udejstvovanje je podan z njo dvig in padec vsake kulture. Na tej točki postane beseda eminentnega socialno-etičnega pomena, ki je z močno razširjenim modernim tiskom stopnjevan do naravnost usodne važnosti: vso duhovno-kulturno krizo sodobne družbe moremo mirno označiti kot krizo naše tiskane besede.

Dušeslovno ozadje vsega tega leži v sledeči črti.

Ako hoče človeška beseda biti to, kar njeno bistvo in naloga zahtevata: duševna dejavnost, ki posreduje človeški osebnosti svet in njegove vrednote, ob katerih se sprašča v novo rast, mora biti njegov neposredni osebni odraz, nekaj njemu čisto osebnega, iz nje mora dihati ves človek. Biti mora torej ne samo umsko dojetje predmeta, ki obsega samo razum, ampak mora zajeti celo umsko-nagonsko naravo. Zato mora značiti ne le golo več ali manj podzavestno (»mehanično«) zaznavanje predmeta, ampak mora pomeniti osebno obvladanje, osvajanje sveta, kajti le taka beseda pomeni resnično duhovno-osebno življenje človeške narave. Zgolj mehanično razumsko predočevanje

² Ta trojna polarnost je seve rezultat enega vidika, dado se ugotoviti pod drugim vidikom tudi druge polarnosti. Enako moremo tudi v vsaki izmed označenih treh najti zopet številne silnice človeku nikoli izčrpljivih zakonitosti življenja.

predmeta se približuje že trpni animalni zaznavi predmeta, ki nima do njega nobenega dejavnega, samostojnega osvojevalnega razmerja. In prav tu, ko gre za razmerje notranje besede do vnanje, je predvsem važno vprašanje: ali je ta beseda »moja«? Le takrat namreč, kadar imamo do svoje besede, svojih idej čisto neposredno, osebno razmerje, moremo s polnim smislom govoriti tudi o skladju med notranjo in vnanjo besedo. Kajti kakor hitro je beseda vržena med svet, je možno ohraniti med to vnanjo in odgovarjajočo ji notranjo besedo samo tako dolgo notranje sozvočje, dokler ima človek do te v svet vržene besede svoje res osebno razmerje. Kakor hitro to razmerje preneha, mu stoji njegova lastna beseda nasproti ravno tako tuja, neosebna in mrtva, kakor vsak drug pojav. Čim bolj osebno prežeta je kaka beseda, tem lažje postane tudi osebna last drugih ljudi³; čisto naravno: čim več duha vsebuje beseda, tem sorodnejša je tudi duhovnemu teženju sočloveka! Vnanja beseda, n. pr. knjiga, je pri tem le sredstvo za posredovanje notranje besede našega srca, je v službi osebnosti in kot taka izrazito kulturno sredstvo. Čim osebnejša, bolj duhovna je, tem silnejše in neposrednejše kulturno sredstvo nam predstavlja. Zato nam je knjiga, ki stoji za njo močna osebnost, dobra prijateljica, ker nas dviga nevidna sila duha, ki iz nje govori; privlači nas, čutimo se z njo duhovno sorodne. Isto velja narobe: čim manj osebnega odnosa ima tiskana beseda do človeške osebnosti, tem manjša je njena privlačna sila, tem manj dostopna je svetu. Tedaj ne predstavlja duhovno-kulturne sile, ampak obratno: navlako, del mrtve civilizacije, ki otežuje duševno prožnost.

Zgodi se torej lahko, da nastopi neke vrste nadproizvodnja govorjene, pisane oz. tiskane besede napram notranji besedi. To je pojav duhovno-kulturnega hiranja, kakršno preživlja prav sodobnost. V ne majhni meri je treba vzroka temu iskati pač v dovršenem in zato silno razširjenem novodobnem tisku.

Koliko revij, časopisov, brošur in knjig izhaja danes po vseh deželah! Bilo bi vendarle naravno pričakovati, da bo v tem primeru tudi duhovno življenje bogato kakor nikoli. Mislili bi, da bo sodobni človek tako izobražen in načitan, da ga bo sama izobrazba in duhovitost. Toda tu najde proizvodnja naše umsko-srčne kulture svoj verni analogon v sodobni tragični socialno-gospodarski krizi: proizvod je neizmeren, a ta gre mimo širokih mas, mimo človeškega duha. »Duhovna kultura« je nakopičena po knjižnicah in založbah, neprečitana kot mrtva, brezkoristna črka. Ali pa jo sicerčitajo, toda brez

³ Končno je v tem eden izmed osnovnih dušeslovnih temeljev občestva, ki obstoji v tem, da ima več (množica) ljudi skupno, namreč osebno razmerje do iste ideje; tako jim je skupna ideja, beseda hkrati osebna vez, in sicer neposredna, ker ideja, ki je »med kom«, radi svoje idealne (oz. duhovne) nevidne bitnosti nikoli ne pomeni ločenosti in posrednosti, marveč združenje. Osebnost pa končno ni nič drugega ko: osebna vez, oz. družba osebno drug na drugega po skupni ideji vezanih ljudi. Občestvo po svojih osnovah sega vsekakor še globlje, v kolikor ta osebna vez ni samo skupnost idej, marveč osebnosti kot takih; ne samo skupna cenitev iste ideje, ampak tudi skupna ljubezen in spoštovanje istih oseb! Kar je v »osebnem« razmerju človeka — do ideje in do sočloveka (= osebe) skupnega, je torej: osvojevalni, duhovno-osebni značaj našega deja napram svojemu predmetu.

koristi. Je, kakor da vlada nadproizvodnja človeške misli, besede, za katero ni odjemalcev, ali pa so ji prešibki!

Za vsem tem pa umira živa beseda, gineva moč človeške osebnosti, duhovnosti in kulture. Da je torej možno vzdržati ravnotežje, sozvočje med notranjo in vnanjo besedo, da ostane beseda živa, polna duha in ustvarjajoče sile, je treba upoštevati jako preprosto, prav za prav samo ob sebi umevno načelo, ki je položeno v skrivnost človeške besede, t. j. potrebo molka. Čudovito vsakdanje, nobenega strokovnega izraza ni treba za to, in vendar znači prav ta zakonitost dovršen del metafizike človeške kulture, posebno človeške misli.

Moderni duh napredka (vsi ga nosimo v srcih — žal!) je obrnjen izključno navzven. Neizmerno več govori nego misli, mnogo več piše in čita nego more sam osebno obvladati. Zato je kljub napredku in ogromnim izsledkom na polju umskega pronicanja v tajne narave reven, tragično plitev, nesrečen. Postal je suženj črke! Postala mu je samonamen. On mora zopet nazaj k samogovorom... V tišino, samoto in globino molčeče rasti človeške osebnosti. Danes je človek premalo sam, ali če je, ne zna živeti sam v sebi, iz globine svoje duše, takoj se dolgočasi, potrebuje »duševne hrane«, zato čita. Sam iz sebe ne zna več čitati, ne govoriti, ne misliti. Molk je v naših očeh danes znamenje nezmožnosti, neumnosti; tih je, ker ne zna nič povedati⁴.

Tu so močna odporna protistremljenja v smeri samote in molčanja: planinstvo in slično! Toda tega ne more vsakdo, pa tudi treba ni končno. Nasprotno, označili smo to kot brezupne poizkuse, beg pred samim seboj.⁵ Človek je lahko sam, grozovito sam sredi največjega hrupa velemest, bučecih družb in zabav: homo internus! Grozovita, nedopovedljiva je taka samota, sila njenih globin je pretresljiva! Tak človek dobi polagoma tudi moči za govorjenje, ne da bi s tem svojo samoto in tišino motil: to so močni ljudje, po njih kliče sodobnost.

Zato je treba zlasti brezpogojne omejitve časopisov in glasil. Tisk bi se na splošno moral omejiti, kajti on ni samo stvar tehnike in denarja, ampak je stvar naših duš, naše umske, moralne in religiozne rasti, je predvsem socialno-etičen činitelj! Peter Lippert se je v nekem zasebnem razgovoru izrazil, da bi morali 90% knjig mirno odstraniti, ker samo škodujejo. Kako bridka ironija obstoji pač danes, ako gledamo statistike, kjer se kulturno stanje meri po številu knjig in revij. Kdo pa jih čita? Oziroma: kaj in kako čitajo ljudje! Saj čita se vprav danes ogromno, a slabe stvari in nesamostojno! S tem so združena tudi druga usodna dejstva: ako malone vsako društvo, vsaka bratovščina izdaja svoje glasilo, je nujna posledica, da zmanjkajo sodelavci! Zmožni ljudje porazgube svojo moč po vseh mogočih listih, zato je za prispevek vsaka še tako slaba dobrodošla. Na drugi strani pa radi tega pešajo in prenehajo izhajati vsa monumentalnejša, boljša glasila, ker ni

⁴ Prim. Fritz Klatt, *Die schöpferische Pause*, Jena, 1928, str. 53.

⁵ Prim. članek v 7.-9. številki lanskega DiS-a: V borbi za kulturo novega človeka, str. 289 do 302, s katerim stoji pričujoča razprava v ozki razvojni zvezi. Ta misel je seveda vse drugo prej ko omalovaževanje planinstva in sličnih gibanj, nasprotno! Treba je ozadje te trditve razumeti v vsem svojem obsegu!

sotrudnikov in ker svet za težje, solidnejše čtivo nima več smisla. Tako imamo naravnost organizirano in društveno zaščiteno razširjanje plitvosti, in sicer pod pretvezo požrtvovalne kulturne delavnosti. Najhujše pri tem je dejstvo, da je ob preobilici izdanj onemogočena stvarna kritika in nadzorstvo, ki bi slabe, nemoralne, skratka nekvalificirane stvari (mašila!) zabranila ter tako občinstvu dajala vsaj nekoliko smernic. Hkrati ima ta nadproizvodnja tiska kot pojav sodobne skrajne specializacije tudi to usodno posledico, da človeka v njegovi notranjosti, v kolikor ni že itak po svojem socialnem stanju razdvojen in nesrečen, popolnoma razdvoji ter enostransko usmeri. Tako prav tisk pospešuje ono usodno pomanjkanje sinteze in totalitete življenjskega nazora, ki v svojem razvoju novodobnega človeka vede vedno bliže neizogibnemu kulturno-etičnemu in religioznemu propadu v objem. Znak te krize je zanimiv in čisto naraven pojav, da radi tega vedno bolj prevladuje in resnično uspeva samo ona oblika tiskane črke, ki se v s a j kolikor toliko približuje osebnemu značaju neposredne žive besede: reklame, letaki, dnevniki, brošure, ilustracije in slično!

II

Drugi vzrok opisane duhovno-kulturne krize je treba iskati v smeri predmetne, vsebinske strani človeške besede. Notranja beseda izgubi svoje sozvočje z vnanjo besedo, s svojo osebno ustvarjajočo silo tudi takrat, kadar njena vsebina ne odgovarja duševni strukturi dotične osebe. Vsebina žive besede postane namreč del človeka samega. Toda tak živ odraz njegove lastne osebnosti postane beseda le takrat, ako človek govori iz svoje lastne idejne zakladnice, sam iz sebe, iz s v o j e duše, s v o j e besede. Vsebina njegove besede mora biti njegova osebna last, ker le tako je zmožna vzdržati sozvočje z vnanjo besedo in s tem polarno življenjsko ravnotežje do vseh pojavov, ki človeka obdajajo. Samo tako ima beseda tudi dva znaka resnične osrečujoče kulture: ljubezen in čut odgovornosti. Človek namreč tako dolgo nima svoje samostojne besede z lastno vsebino, dokler te tudi o s e b n o n e o b v l a d a. To osebno obvladanje vsebine pa obsega ne samo razum, ampak celega človeka, tudi njegovo čuvstveno, nagonsko stran, predvsem pa ono umsko-nagonsko dejavnost človekovo, ki je pri besedi kot socialno-etičnem činitelju posebne važnosti: t. j. ljubezen. Ker pa golo umsko obvladanje narave še ne pomeni resnične osebno-osrečujoče kulture, zato je z ljubeznijo prežeta živa beseda v resnici eden izmed osnovnih temeljev prave kulture. In sicer je tu neposredno mišljena predvsem ljubezen do predmeta (vsebine), v kolikor vidi v njem tako rekoč del oz. izraz lastne ali tuje osebe⁶. Zato živa beseda ni samo spoznanje in resnica, ampak tudi ljubezen in vrednota. Ako odpade osebno-socialni značaj človeške besede, odpade tudi ljubezen in vrednota, tedaj je beseda mrtva. Kdor nosi v sebi živo besedo, nosi življenje, in življenje je luč, ki sveti,

⁶ Torej je tudi tu formalni vidik (motiv) ljubezni — oseba, predmet kot tak sploh načelno ne more biti predmet resnične ljubezni, dasi se tu predstave in umski dejj nekako osredotočijo neposredno v predmetu (vsebini) besede, vendar so ti samo pogoj in osnova, na kateri sloni resnična ljubezen do osebe, katere duhovni izraz je vsebina besede.

greje, osrečuje. »Topla beseda«: utrip srca čutiš v njej, kdor je je deležen, je srečen. Enako šele taka živa beseda, ki ima človek osebno razmerje do nje, nudi brezpogojno osnovo za čut odgovornosti. Ako mi je beseda tuja, mrtva, čemu in kako naj bom odgovoren zanjo?

Kjer torej človek do vsebine svojih besed nima osebnega, živega odnosa, tam nastopi dvojnost: njegova na zunanjo govornost oz. tiskano besedo gradi neki svet, ki je popolnoma tuj onemu v njegovi notranjosti. Tako si stvari človek nehote dva sveta, ki gresta vsak svojo pot, nevede za svoje nasprotje. To prisilno tuje razmerje njegove notranjosti napram tiskani črki in njeni kulturi ga vedno bolj ovira. In ne samo, da iz te neskladnosti nastane notranja razklanost, ampak to stanje nasproti svojemu »kulturnemu proizvodu« vedno bolj ubija tudi njegovo lastno duhovno-osebno silo: beseda lastnega srca ob tej dvojnosti umira. Tako postane kriza tiskane besede obenem kriza žive besede.

Ta usodna dvojnost med strukturo sodobne duševnosti in notranjo besedo na eni strani in med vnanjo, tiskano besedo in njeno »kulturo« na drugi, je najžalostnejši znak samoprevare in propada novodobne duhovne kulture. V njej je obsežena predvsem težka problematika duhovnih ved (filozofije!) in šolstva. Tudi tu moremo ugotoviti naravnost presenetljivo sličnost s sodobno gospodarsko-socialno krizo. Kakor vlada tu na eni strani javno uzakonjen liberalistični (»kapitalistični«) socialno-gospodarski red, ki mu na drugi strani ogromne mase ljudi po temnih rovih, barakah in beznicah ob gladi in grožnji izpodkopujejo temelje, tako leži tudi naša »kultura« zaprašena po knjižnicah in revijah, mimo nje pa gre življenje ne samo delavskih vrst — ampak več ali manj n a s v s e h svojo nemirno, iščočo pot naprej. Iz izložb gleda »naša« beseda mrtva ter brez osebne samoobrambne moči nemo prenaša omalovaževalno in prezirljivo besedo, polno osebnega ognja mimoidočih množic. Dve kulturi, čisto tuji in sovražni druga drugi: ena, še neizrečena, tvori dušo sodobnega človeka, druga leži v tiskani besedi (»naša kultura«), ki zanjo večina sploh nič ne ve, ali pa jo čuti kot morečo črko brez duše in umevanja.

Sledimo temu razvoju nekoliko nazaj!

Prenagli razvoj novodobne civilizacije je namreč imel za nujno posledico, da je človeštvo ni moglo sproti osebno obvladati, si je organsko prisvojiti. Posledica tega je bila, da se je človek s prejšnjo kulturo in miselnostjo, s prejšnjim gledanjem na svet (naravo in nadnaravo) nehote odtuževal onemu delu svojega bivanja, ki mu je bilo tako rekoč vsak dan v službi in toku te civilizacije. Čim dalje je to šlo, tem manj mu je njegova »izobrazba«, »kultura« in »šola«, v kateri je bil vzgojen, nudila za »vsakdanje življenje«. Začel je pogrešati mostu med življenjem in šolo, in še več: med kulturo in kulturo. Doslednosti, ki so jih ljudje tu izvajali, so bile različne. Nekateri so začeli zavračati temelje svoje dosedanje izobrazbe kot nevzdržne: zavračali so vero, duha itd. — naturalisti! Drugi so se otresali odločno »modernega duha« kot nevarnega in kvarnega ter se zaprli v stoletja starejšo miselnost svoje vzljubljene izobrazbe — konservativisti, »nazadnjaki«. Še drugi so hoteli obdržati oboje: in mazilili so moderne duha iznajdb in napredka z modrostjo staro-

krščanske in klasične miselnosti. Svet pa je šel svojo razvojno pot naprej in jih zaznamenoval s pečatom filozofov-idealistov, ki »ne poznajo življenja«.

Vse to se je stopnjevalo. Najprej se je zdelo, da bo zaključek vsega samo versko-duhovna kriza modernega človeka: odtujil se bo veri in Cerkvi ter povelečeval napredek uma in tuzemske kulture. Danes, ko tiskana beseda s kulturnimi pridobitvami na videz triumfira, pa je stopil človek v svojem tragičnem razvoju še korak dalje.

Ako smo namreč mogli trditi, da se je 16. stol. odtujilo Cerkvi, 18. stol. Kristusu in 19. stol. Bogu, potem sodobnost danes s strahom uvideva, da se 20. stol. odtuja celo svoji lastni, toli povelečevani kulturi in humaniteti, t. j. samemu sebi. Ta razvoj je šel nujno to pot: ni namreč prave kulture brez religije, kdor se torej oddalji veri, si izpodkoplje temelje kulture; temu se je pridružila okoliščina, da ta »kultura« sama prav za prav sploh ni bila njegova, ampak idejni zakladi prejšnjih stoletij, ki si jih novodobni človek ni mogel osebno osvojiti. Manjkala mu je moč osebnosti, ki je neodvisna od umske zmožnosti, ker je odvisna od vseh drugih činiteljev bolj nego od zgolj umsko-prodorne strani. Odtod je umljivo dejstvo, da je obdržal še najbolj skladno in srečnostno razmerje celega človeka do modernih pojavov kulture — konservativni duh preprostega človeka. Ta »konservativnost« je bila namreč v njem oni regulator, ki ga je oviral sprejemati vase pojave na način, ki mu ni bil primeren. Posledica je bila, da je sprejel vase nekoliko manj in počasneje, a kar je sprejel, je postalo del njegovega bistva, sonaravno, je bila živa beseda, ker je mislil in govoril sam iz sebe. Tako je po eni strani sprejel v glavnem vse resnične vrednote moderne kulture, po drugi strani pa obdržal tudi ona večnostna načela in vrednote, ki jih je sprejel iz preteklih stoletij in ki jih nobena kultura ne sme zrušiti. Na ta način se je tudi on »moderniziral«, ne da bi pri tem zabredel v ono usodno krizo, ki jo doživlja zlasti enostransko napredni meščanski človek. Jasen dokaz za to bi nam nudila analiza n. pr. dobre krščanske kmečke duše.

Tega moderni človek na splošno ni znal uresničiti, najmanj pa v znanstvu, v tistem področju, ki naj bi bilo kažipot in smernica vsakokratni dobi. Manjka tistih močnih osebnih nosilcev, ki bi se zavedeli te svoje naloge ter z močjo svoje tvornosti vtisnili znanosti, sploh vsem večnostnim načelom zopet svojega duha, svojo govorico, svoj čas. Tako pa je ostala duhovna veda po večini mrtva, tuja, brez duše. Občutimo jo kot sestav vse mogoče navlake iz vseh stoletij, vse govori iz nje, samo lastna doba, lastna duša s svojimi potrebami in vrednotami ne. Svet ima občutje, kakor da mora knjiga, pisana od duše do duše, biti eo ipso že radi tega neznanstvena. Človek si mora pri moderni filozofiji ubiti prej polovico svoje duševne prožnosti, preden se sploh prerije preko zgodovinske navlake izrazov, opredelitev in mnenj do stvari same; in ko je prišel do nje, razočaran ugotovi, da je iskal vse kaj drugega, da obravnavana snov sodobnega človeka sploh ne teži, ali če ga, da razpravlja o njej na popolnoma tuj, nedostopen način.

Niti ne zavedamo se, kako neprimerno drugačno je bilo pač znanstveno razmerje tudi najabstruznejšega skolastika do življenja v primeri s sodobnim

znanstvenikom. Takrat ko je mladi bistri Duns Skot morda s kakim folijantom pod pazduho (po naših predstavah) hodil v šolo, so bila šolska vprašanja v glavnem hkrati tista vprašanja, s katerimi se je bavila doba tudi izven šole (celo vladarji so imeli čas, ukvarjati se s čisto teoretičnimi vprašanji), perečih kulturno-življenjskih vprašanj, ki jih šola človeku ni dala na pot, a bi jih bila morala, neposredno ni bilo. Kolikor so bila, so bila ali neposredno praktičnega ali pa navadno politično-borbenega značaja. Vse ogromne sestavljene problematike celokupnega življa, ki danes zavzema vse človekovo zanimanje in čas, ni bilo. Zato je prej šola tudi človeka — v nekem oziru vsaj — res neposredno usposobila za življenje. Danes je drugače. Naš šolar stoji — čim više gre, tem bolj — pred popolnoma tujim aparatom. Po eni strani zahtevajo vsemogočega znanja od njega, ki morda čisto nič ne rabi njegovemu duševnemu ustroju, po drugi pa mu na vprašanja, s katerimi ga življenje neposredno obdaja, ne dajo nobenega odgovora, dasi bi morda ne samo v enem izmed predavanih predmetov našla svoje najprimernejše mesto! Ko pride ven, z žalostjo uvidi, da ga šola vzgaja za svet, ki ga ni! In ker v svetu ne najde nobenega oporišča za sestav izobrazbe, ki jo je prinesel iz šole in ki je po svojih osnovah gotovo odločilne važnosti za vse življenje, zato izgubi kmalu še ta edini drobec svoje izobrazbe. To noče biti »kritika« šolstva, gre nam marveč tu samo za dušeslovno ozadje duhovno-kulturne krize. Kako naj ima šola stik z življenjem, kako naj zadovolji gojenca in ga napravi za močnega osebnega nosilca nove kulture, ko pa je vsa znanost, vsa duhovna tvornost sodobnosti, na kateri in iz katere raste vsakokratno šolstvo, sama v znamenju te vsebinske odtujenosti, neorientacije ter duhovno osebnotne oslabeledosti?

To čutimo na vseh poljih bodisi profane, bodisi verske literature, najbolj pa morda verske.

Manjka resnično žive besede, ki bi vžigala srca. In ker izginja to osebno razmerje do besede, izginja tudi čut odgovornosti: odtod ta žalostna splošna neznačajnost, propadla nenravnost in plitvost. Človeku naša znanost, vsa nepregledna tiskana beseda ne nudi ničesar več in on zopet je preslab zanjo. Človek bi se na prvi pogled morda čudil: toliko religiozno pobudne literature (vsako udruženje ima malone svoje glasilo!), in vendar se od dne do dne novi tisoči oddaljujejo od vere in morale! Mislil bi, ne gre drugače: »mi storimo svoje«, a ljudstvo, to ljudstvo nima več smisla za kaj višjega, nadnaravnega. Toda kljub temu, da to v veliki meri drži, storimo vendar mnogo premalo! »Vi nimate pojma, koliko se za vrtečimi se stroji med tovarniškimi delavci debatira o veri in cerkvi,« mi je dejal zaupno mlad socialni demokrat. Ljudi žeja po utehi vere in nadnaravnega sveta, a ga ni, ki bi razumel utešiti to žejo! Mi ne znamo iz svoje duše in za svojega sočloveka govoriti, ne znamo ponesti med množice — žive besede. »Otrok je danes vse prezgodaj prisiljen s tujimi besedami govoriti« in kar je najhuje, ker še osebno ni dovolj dozorel za samostojno mišljenje — tudi misliti. »Po vsej Evropi razširjeno nasilje nad človeškim duhom ima tu svoje glavno izhodišče.«⁷ V osvetlitev naj služi

⁷ Fritz Klatt, Die schöpferische Pause, str. 52.

samo en primer (vsebinske različnosti), kako različno je pač lahko stališče in obravnavanje na istih splošnih načelih sloneče verske književnosti (in filozofije). Pri sv. Tomažu bi po sodobnih pojmi pričakovali kot osnovo njegove filozofije do podrobnosti izvedene dokaze za bivanje božje, pa se začudimo, ko vidimo, da ima njegova ogromne knjige obsegajoča *S u m m a* o tem samo nekaj strani. To vprašanje takrat ni bilo v ospredju. In v najnovejšem času zopet čutimo, da je ona apologetična, recimo jezuitska doba (z nastopom protireformacije) z ogromno težo dokazov itd. v svoji aktualnosti že mimo sodobnosti. Tudi danes človek potrebuje in želi apologetike, toda z »dokazi« v dosedanjem smislu mu na splošno sploh ne moremo več blizu. Tudi sodobni človek ne odklanja znanosti kot take, on odklanja neko določeno znanost, tudi ne odklanja filozofije »perennis« kot take, ne, ampak želi samo, da bi bila to »njegova« znanost in znanost »zanj«.

Kdo bi si upal tajiti, da vsemu temu ni tako! Toda težje je najti, dvigniti to resnično »novo vsebino« in hoditi to novo pot. S tako ironijo gre sodobnost mimo duhovne znanosti in vse pisane besede, da se čutiš malone dolžnega, opravičiti se pred njo, preden in zakaj sploh pišeš! Zato se čuti človek ob znanosti in mrtvi tiskani črki kar osamljenega in malodušnega. Ali ima smisel, da se spričo železno-betonske grozeče socialno-gospodarske resničnosti sploh še ukvarjamo z mrtvo besedo? Tisk je sicer velesila — to še vedno velja. Toda ta velesila preživlja danes neopaženo, a nevarno in težko — ne gospodarsko, marveč duhovno-kulturno krizo! Zato so ob vsej tej resničnosti razbolele duše mladega rodu znamenit dokument tega težkega trenutka.

Mladi človek čuti porajanje nove, žive besede v svoji duši, poganjajo kali nove, osebno prežete, močne filozofije; ogromna neobdelana polja, zakopana in še nesproščena bogata vsebina se odpira pred duhovnim pogledom v bodočnost. Dozdaj smo vedno zmotno istovetili »praktično znanost« z znanostjo, ki služi življenju, in zato rajši dajali prednost čisti »teoretični znanosti« kot edino pravi strogi znanosti. Pa se nismo zavedali, da mora končno vsaka duhovna veda (panoga) služiti tudi življenju, ne da bi radi tega izgubila kaj na svojem čisto »teoretičnem« znanstvenem značaju. Seveda, možna je ta ločitev le, ako najdemo tej novi čisti znanosti — ki pa je v službi življenja — tudi novo vsebino, t. j. v s a j delno nov predmet! Tega pa ni bilo možno najti, ker je *d e f a c t o* (načelno morda ne) stala vsa metafizika na postavki, da je med njo in dušeslovjem nepremostljiv prepad, oziroma da je vsak poizkus premostitve nehote propast resnične objektivne metafizike. Pri tem navidez edino pravilnem sklepanju je znanost spregledala, da je navsezadnje glavni predmet vsega njenega razglabljanja osebnost in da do zgolj stvarnega sveta — v kolikor prihaja pri metafiziki v poštev — pridemo zopet le skozi prizmo osebnosti, in še več: da je najgloblja metafizika obsežena prav v razmerju ne samo osebe do osebe, ampak tudi: osebe do stvari in — stvari do osebe!

Tudi v bodoče se bo pulila filozofija za izraze, toda način gledanja v svet bo moral imeti svoje težišče v lastni osebnosti, biti bo moral živ odraz tega, kar novodobnost nosi v svojem srcu. Tudi tu bo slonela na večnoveljskih načelih in resnicah, tudi njen zaklad ne bo nekaj absolutno »novega«, ravno

tako bo črpala iz virov prejšnjih stoletij in njih delavnic, toda to bo pomenilo — ne navlako, ampak osebno prožetje in selekcijo duhovnih vrednot. Zato ni čuda, ako Przywara o Petru Wustu, enem izmed novejših, ki poizkušajo v tej smeri, pravi, da imajo vsa njegova monumentalnejša dela naravnost neko avtobiografsko noto na sebi, kar da je znak vseh novejših.⁸

Ali bo novi rod dosegel to? Ali bo dovolj močan? Dal bo novih močnih nosilcev in osebnostnih tvorcev — samo, ako se povrne prej k samemu sebi ter prisluhne v globine samote in molka, tiho snujoči rasti nevidnih duševnih sil.

III

Še globlje prodremo v zakonitosti žive človeške besede in vzroke njene krize, ako jo motrimo po njeni duhovno-idejni strani.

Tako dolgo ne dobim do svoje besede pravega notranjega osebnega razmerja, tako dolgo mi bo njena vsebina tuja, mrtva stvar, dokler sem do nje v bolj ali manj trpnem, nedejavnem razmerju. Tu ne pomaga nobena, sama na sebi še tako sorodna in osebi sozvočna vsebina, ako je ustvarjajoča osebna sila preslaba. Z ozirom na to moremo pač govoriti o ustvarjajočem oz. stvariteljskem človeškem duhu. Ustvarjajoča je v nekem smislu človeška dejavnost v toliko, v kolikor postane po njegovih duševnih dejih (predstavah, mislih) del njemu tujega sveta v taki meri duhovno pričujoč, da ta svet zanj nima več samo predmetnega, t. j. od njega neodvisnega, oddaljenega stvarnega značaja, ampak da postane kot sestavni del njegovega duševnega doživljanja (žive besede) res dobesedno, v najstrožjem smislu: del njega samega. V kolikor je predmet kot vsebina duševnega deja hkrati njega sestavni del, velja to sploh za vsak duševni dej, pa naj si bo človek ob njem še tako trpen. Toda tam, kjer dobi ta duševna vsebina hkrati čisto osebno razmerje do celotnega človeka, tam smo tudi čisto znanstveno upravičeni trditi, da je postal predmet del njega samega. Tako predočevana, osebno osvojena stvar ostane človeku sicer še vedno le stvar in človek — v smislu Vebrove filozofije — do nje ne more imeti višjega osebnega čuvstva ko golo cenitev, toda radi tega tvorno-osvajajočega, »ustvarjajočega« razmerja nasproti predmetu postane človek s a m osebno drugačen, bogatejši: ustvaril si je v duši nov svet. Zato prav nič neznanstveno ne zveni znana prislovica (zlasti v področju umetnosti): bil je velik duh, ustvaril je v sebi čisto svoj svet, ki ga je popolnoma osrečeval i. p. Ako to misel izvedemo do njenih zadnjih doslednosti, je popolnoma točna. Lastnost takega notranjega bogastva, ki si ga kdo ustvari v sebi, vključuje namreč tudi vse vesoljstvo v smislu človeškega polarnega naravno-osebnebnega bistva: naravo — kulturo — in nadnaravo (Boga)!

Temu se pridruži hkrati še druga osrečujoča poteza, ki obstoji v neki čudoviti, za nas nemirne novodobne ljudi že popolnoma nepoznani in zato skriynostni dejavnosti človeške osebnosti, s katero liki skrajno občutljiv barometer reagira takoj na vsak vitalno-duhovni pojav v samem sebi in izven sebe. To je naravna človeške narave same: da v vsakem oz. že pred vsakim

⁸ E. Przywara, Ringen der Gegenwart, I. str. 334.

vidnim pojavom vidi in čuti tudi njegovo nevidno, bodisi zgolj idejno bodisi vitalno in duhovno stran, da vidi, oz. bolj čuti preko mej zgolj snovno-vidnega sveta. Ako je beseda res živa, mora dihati skrivnost. Šele tu živi človek resnično: osebno-samostojno, sebe vredno duhovno življenje, tu je oporišče vsake velike osebnosti, navidez vkljenjene v majhne razmere. Praksrščanska doba je nazivala to lastnost naše osebnosti in njene žive besede: karizmo, pri čemer niso mislili izključno na izredne nadnaravne darove in milosti, ampak tudi na čisto naravno zmožnost in krepost osebnosti.

Karizma — tudi ta stvariteljska nevidna notranja sila ima svoje naravno oporišče predvsem v globinah tišine in samote! Glavni pogoj za to je namreč neka notranja svežost in prožnost duševnih sil, in ta prožnost se ohranja samo takrat, kadar ima pogon in ritem vse osebne dejavnosti svoj izvor v enotni veliki in silni ideji, ki ga tako rekoč dviga nad vse enodnevnne malenkosti, ki le prerade človeka tlačijo k tlom ter tako prevzamejo človeško pozornost, da presliši vse globlje skrivnostno in tišje snovanje življenjskih pojavov. V ideji je vedno skrivnost: kako čudovito medsebojno oplojevalno razmerje vlada med idejo in osebnostjo, dušo! Vsa še tako silna dejavnost človeškega duha ne bi nič koristila res močnemu osebemu življenju, ako bi bilo brez notranjega pogona — ki je samo v sili ideje. In obratno se vprav tu jasno kaže, da ima ideja, ki je sama na sebi vendarle brez vsake stvarne, realne biti (in zato moči), toliko vpliva na duha le zato in v toliko, v kolikor je sama odsvit in odraz neke višje osebne sile — Boga.⁹ Tu smo torej dobili nov ponovni dokaz za postavko, da je sila žive besede navsezadnje odvisna — ne samo od umske, ampak predvsem od celokupne osebnostne globine. Pri pojmu te »velike ideje« kot gonilne sile močnih globokih osebnosti torej zopet ne gre za izredno umsko, zgolj vsebinsko bogastvo te ideje, ampak predvsem za neke vrste prvenstveno, najintimnejše osebno razmerje človeka vprav do te ideje v primeri z ostalimi! Na ta način se namreč nehote stopnjuje zgolj duhovna dejavnost človeka samega in tako je celotna osebnost takoj za stopnjo višje, bolj poduhovljena in radi tega finejša, sprejemljivejša za vse duhovne, nevidne pojave življenja. Tako se torej tudi s te strani ta izrazita poduhovljenost in stvariteljska sila osebnosti izkaže kot izrazito dejnega in ne vsebinskega značaja.

S tem je hkrati že naznačeno, v čem obstajajo glavne ovire, ki to prožnost in svežost duhovnih sil zmanjšajo oz. popolnoma starejo.

Škodljiva ji je predvsem vsebinska preobloženost; nujna posledica take preobloženosti je namreč okoliščina, da človek svojo gonilno, osrednjo idejo, ki je tako rekoč živec te močne duhovne prožnosti, nehote izgubi iz svojega centralnega duhovnega obzorja, ono najintimnejše razmerje do nje se poleže in z njo notranja sila in prožnost lastne duhovnosti.

S to vsebinsko preobloženostjo je v zvezi enostransko umska usmerjenost, ki preveč računarsko ozkosrčno računa povsod le z vidnim, trenutnim uspe-

⁹ Tu bi bila sploh zanimiva studija, da si slednjič ideje brez neke končne osebno-izvirne note, t. j. neke osebnosti, ki je njen prvotni izvor, sploh misliti ne moremo. Končno je seveda vsaka ideja — vsaj po svojih osnovnih elementih odsvit božjega stvariteljskega (edinega v polnem smislu!) uma — kot izvirnega torišča vseh idej in vsega mišljenja.

hom. To je tisto novodobno naprednjaško stališče, ki je v zmotni samoprevari proglasilo razum za najvišjo instanco. S tem je izgubilo smisel za vse višje in globlje, kar presega človeški um, ter dovedlo do groznega poplitvenja celotnega življa. Tako stališče je smrt velikih idej in s tem smrt žive, prožne besede. Kako naiven je prav za prav človek v takem početju! Godi se mu kakor »naivnemu realistu«: ko opazuje blestečo se zvezdo na nočnem nebu, se ne zaveda, da je preteklo sto in sto tisoče let, odkar je šinil na zemljo njen svetlobni žarek in da morda te zvezde že davno ni več tam na oboku svetovnega obzorja; enako moderni skrajni racionalist in pozitivist: medtem ko se je bavil s površjem in mehaničnim dogajanjem življenja in sveta — ga je življenje prevaralo za sto in sto tih in globljih skrivnosti, ki so šle nevidno mimo njega.

Tretja nevarnost za prožnost osebnosti obstoji v preobilnem govorjenju. Že imenovani Fritz Klatt pravi: »Molk je stvariteljski odmor med poslušanjem in govorjenjem, počitek, iz katerega edinega lahko privró lastne človekove besede na dan.«¹⁰ Dasi velja namreč po eni strani zakonitost, da se duševna prožnost stopnjuje le, ako se sprosti, najde svoj izraz v živi besedi (ne v goli pasivni čustvenosti), vendar je po drugi strani na škodo duhovni svežosti in tvornosti, ako se misel prepogosto in prenašlo razblini v besedi (na zunaj), preden je beseda v človeku samem meso postala.

Kot zadnjo — silno škodljivo oviro duhovno osebne prožnosti in svežosti, je treba omeniti prevelik vpliv tiskane besede. Svoj čas se je napisala samo tista beseda, ki je pomenjala za svet res nekaj izrednega, vsakdanja in šolska neposredna izobrazba se je posredovala pretežno s pomočjo žive besede. Radi tega je bil otrok prisiljen od vsega začetka samostojno misliti in govoriti, ako je hotel, da je postal kos izročeni mu besedi. Na »knjige« in priročnike se ni mogel zanašati (vsaj na splošno ne): zato je bilo to, česar ni imel v glavi, zanj izgubljeno. Prevladovati je torej morala, najsi je bilo duhovno-kulturno obzorje morda še tako ozko, osebna dejavnost. Danes je to ravno narobe: dasi je naše kulturno obzorje objektivno mnogo bogatejše, vendar v duši sodobnega človeka prevladuje osebno-trpno, nesamostojno, revno razmerje nasproti vsem tem pojavom. Človek danes že izza prav nežnih, nerazvitih let, ko še sploh misliti ne zna, veliko čita in malone vso svojo šolsko in privatno izobrazbo dobiva potom tiskane besede; zato ni še sploh nikoli poizkusil, kako bi mu bilo v duši in kako razmerje, kak pogled na svet bi dobil, ako bi se ista ideja, ki jo čita iz knjige, porodila v njem samem, ako bi bil on tvorec besede. V tem tiči dušeslovno ozadje »priučeniosti«. In čutimo, da je človek danes domala v vsem le priučen, nenaraven, nesamostojen, plitev. Če bi ne bil, bi pač moral prav za naravne, neposredne življenjske pojave imeti največ smisla, a je prav tu neusmiljeno reven. Tu torej tiči v nemajhni meri dušeslovni vzrok one duševne okostenelosti, neprožnosti našega duha: oni skrivnostni karizma, ki daje človeku videti tudi preko vidnega sveta v tajne življenja in duha, ki ga dviga kvišku, da v enodneveni vsakdanjosti živi večnostno življenje —

¹⁰ Na navedenem mestu; str. 53.

to silo osebnosti nam je zlomila mrtva črka! Tu, v tej priučenosti tiči tudi končni vzrok omenjenega prepada med: šolo in življenjem. V osvetlitev nam tu izvrstno služi znano nasprotje med pristnim, nerodnim kmečkim in »brihtnim« mestnim dijakom.¹¹ Le-ta je malone že v zibelki znal čitati, bil obložen z vsemi mogočimi duševnimi spretnostmi, še preden je prišel v šolo, dočim je kmečki otrok videl in slišal prvič vse te učenosti šele v letih svojega zakasnelega razvoja. Posledica je, da je mestni dijak v prvih letih studija mnogo brihtnejši in »prožnejši«, dočim kmečki okorno, počasi misli. Ko pa prideta v leta resnične osebne samoodločitve in prožnosti, kjer nastopijo zahteve resnično stvariteljskega duha in žive besede, tedaj se to razmerje zaobrne: v prožni neprisiljeni rasti razvite in v molku očuvane duševne sile dobijo tu v kmečkem človeku svojo osebno izrazitost in stopijo na dan, dočim ostane človek, ki je tip kultiviranih mestnih razmer, tudi vnaprej enak povprečni tip povsod »verziranega«, »praktičnega« in »izobraženega« modernega človeka, ki mu dušeslovje popolnoma utemeljeno prideva značaj plitvosti. Žal, da sta to le dva »tipa« in da dejanski orisani »kmečki« tip vedno bolj izginja.

Iz povedanega sledi, da bi se kljub vzgojnim prednostim, ki jih v nekem oziru ima, morala vsa naša mladinsko- in neposredno vsakdanje praktično-vzgojna literatura silno zmanjšati — v korist neposredni živi besedi, ki zahteva v poslušalcu enako intenzivnega in samostojnega sodelovanja.

V tej dejno stvariteljski šoli žive besede leži v glavnem obsežena tudi najgloblja skrivnost vsake umetnine, zlasti pesništva. V pomanjkanju te prožne stvariteljske dejavnosti človeškega duha tiči končno tudi najtišji razlog dekadence in epigonstva v umetnosti. Razmerje umetnosti do žive besede je torej različno od znanosti v tem smislu: dasi je živa beseda — kakor smo videli — končno vedno bolj ali manj odvisna od dejne, stvariteljske sile pristojne osebnosti, vendar je v znanosti odločilne važnosti predvsem njena vsebina, dočim je umetnost tudi tu še prav posebno odvisna od stvariteljsko dejne strani človeške besede. Čeprav sto umetnikov obdela isto snov, bo vendar pri resničnih umetnikih nastalo v tem primeru tudi zares sto različnih, samostojnih umetnin (in ne golih »plagiatov«!). Narobe pa ne more biti noben še tako silen duh samostojen, »ustvarjajoč« znanstvenik, ako nima nove vsebine, novega predmeta (vsaj delno) za svojo znanost; z ozirom na prejšnje znanstvenike bo kvečjemu le njihov interpret, dasi morda genialnejši od početnikov samih! Teh zakonitosti bi se morali zavedati zlasti katoličani.

Priznati si moramo, da ima sodobno katoličanstvo vse premalo močnih nosilcev resnično stvariteljskega duha. Tlači nas k tlom, kakor bi ne bili v posesti velikih idej, ki so polet duha. Tako živimo v kontrastu z lastnim katoliškim bistvom: biti nosilci in glasniki žive Besede in stvariteljskega Duha. Res je sicer, da je ob silno sestavljenih činjenicah versko-kulturne krize nešteto vzrokov izven nas in neodvisno od nas, toda priznati si moramo, da nikoli ne bi mogla živa katoliška beseda v srcih ogromnih množic tako močno usahniti, da se nikoli ne bi mogel svet v taki meri odtujiti vrednotam nadnaravnega

¹¹ Pri tej primeri gre le za tip, ne za posamezne osebe, ki delajo pogosto izjemo!

življenja, ako bi mi sami bili močni nosilci žive besede, ako bi bili vidci v luči stvariteljskega duha božjega, ki so zmožni v vsakem pojavu in pridobitvi civilizacije videti klic časa, nalogo trenutka, nevidni duhovni korelat njegovega bistva. Tudi za ogromno tehniko in črnimi stroji tiči skrivnost, skrivnost duha-tvorca, in če velja globoka katoliška resnica, da je za vsakim dogodkom, ki pride človek z njim v dotiko, treba videti prihod duha, vnanjo milost, koga ne prevzame potem naravnost pretresljivo spoznanje: kako silno išče danes ta duh vedno novega prodora v človeških dušah!

Ako so katoličani prej kaj radi trdili, da niso poklicani obvladovati tega sveta, njega pridobitev in vrednot in so tako tem bolj puščali prosto pot usodni »sekularizaciji«, brezboštvu novodobne kulture, bi imeli morda prav, da niso pri tem zašli v dve zmoti: zavedati bi se bili morali, da šele potem, ko afirmiramo in smo v posesti teh zemeljskih vrednot, moremo vse to tudi posvečevati in da šele v tem posvečenju raste kraljestvo božje na zemlji; kje pa boš gradil, v katerih nosilcih boš posvečeval nadnaravne sile božjega kraljestva, ako sočasno zanikaš naravno-biološke osnove njegovega bistva! S tem je bila združena druga napačna predstava: vse preveč smo zamenjavali Cerkev s katoličanom, njenim udom. Res je, da Cerkev kot taka po svojem božjem poslanstvu ni poklicana, da se udeleži vsakega kulturno prodornega gibanja, ker bi se s tem nujno z drugimi vred tupa tam zaletela in doživela idejno-kulturni polom. Temu nasprotuje njena statično-hierarhična narava, ki zahteva, da naj bo Cerkev vedno kakor svetilnik, ki kljub nemirom in blodnjam narodov mirno in neomajno kaže smernice našega življenja. Toda iz tega nikakor ne sledi, da mora tudi član Cerkve sam biti radi tega kulturno nedelaven, da je statičnost Cerkve nasprotna osebni dinamičnosti in stvariteljskim pogonom njenih članov! Nasprotno! S tega osebno-človeškega vidika gledana je tudi Cerkev silno dinamična, napredna, kajti v kolikor govorimo pri njej o bistveni statičnosti, je to izraz njenega božjega poslanstva, nadnaravnega značaja, ki ima svojo osnovo v večni statičnosti neizpremenljivega božjega bistva, ki pa je zopet z vidika omejenih človeških sil dinamičnost, najsilnejše življenje.

Če potemtakem danes tudi vse propade, vsa ogromna civilizacija pod silo usodne gospodarsko-socialne resničnosti, če je beseda nasproti tem dejstvom kakor mrtva, je eno samo orožje, ki ostane učinkovito tudi v dneh skrajnje socialno-kulturne anarhije in nemoči, ko propadajo tudi vse organizacije in je treba človeka iskati v ogromnih masah kakor izgubljen atom, ko odpoveduje tiskana reklama —: sila duha, moč osebnosti in živa beseda! Na to mora biti katoliški človek pripravljen. V tem obstoji klic, naloga sodobnega trenutka, v tem edini smisel vseh obširnih debat o težki krizi in grozečem prevratu. In zopet: ne gre pri tem za rešitev Cerkve, ampak nas samih! Gre za živo katoliško besedo v tebi in tvojem sobratu!

Mi smo trenutno vse preveč zajeti v mišljenje in sredstva meščanskega kulturnega stila, ki daje organizaciji — vsaj praktično, načelno morda ne — prednost pred duhom, ki začenja vsako akcijo s formo, z vnanjo, vidno organizacijo, od zgoraj, od zunaj, in poskuša šele tako prodirati na globoko v duše

in sejati seme žive besede! Toda medtem je skrivaj prišel sovražnik in zasejal drugo seme naravnost v duše, katere so se nam odtujile, ne da bi mi to opazili.¹²

Manjka nam danes tiste duhovne stvariteljske osebne sile, žive katoliške besede, ki bi trgala, podirala, vžigala in gradila, bila ne kot magična, marveč božje — privlačna sila! — Duh veje, koder hoče — pa je vel skoraj izključno le še po naših organizacijah. Potrebne so — toda kje je bila tista apostolska živa beseda, ki gre od osebe do osebe, ki sledi človeku in njegovim potrebam na vseh nevarnih potih bodisi v podzemlje ali kamorkoli. Juridično zaokrožen delokrog je najlažji in najtočnejši, a ima eno nevarnost, da se njegovi udobni pozi življenje izmakne in gre svojo pot v nova neodvisna središča; da človek ne ostane tu pastir brez ovc, je treba žive besede, ki ni omejena in udobno podprta z vsem mogočim, treba duha, ki vse vidi, na vse reagira in ki veje — kjer hoče, pa nikdo ne ve, odkod! Poslednje je posebno važno: ako si zaznamovan s pečatom svoje pripadnosti, ne moreš kamorkoli, najmanj tja, kjer bi te bilo najbolj treba!

Prvenstvena stvariteljska sila človeškega duha in žive besede nam kaže, da končno res ni največja tragika, ako vsega, kar bi rad, ne moreš razviti v svojih neodvisnih društvih! Res je: božja pravica se krši, a ne zlomi se njena moč! Ako se katoličan ob tem preveč zbega, velja zanj Kristusova beseda: Ne veste, čigavega duha ste!

IV

Iz dosedanjih izvajanj sledi, da ima metafizika, t. j. dušeslovno-bitnostna zakonitost žive človeške besede ne samo v človeku samem fino dušeslovno ozadje, ampak da stoji tudi z vsem ostalim vesoljstvom v čudovito ozkih in našem umu ponajveč sploh nedostopnih medsebojnih odnosih.

Živa beseda je tisti duhovno-bitni činitelj, s katerim dejanski stoji in pade polarnost človeške narave, njen življenjski slog in sreča. Polarna ravnotežnost v človeku namreč sloni na njegovi duhovni tvornosti in dejavnosti: ta pa ima svoje torišče v živi besedi. Zato tudi moremo le tako dolgo govoriti o zdravem življenjskem stilu, dokler pomeni vse človeško kulturno udejstvovanje osebno obvladovanje narave in njenih sil, ker le tako more ostati tudi ob visoki stopnji civiliziranosti še vedno v neposrednem, organskem razmerju do narave. In samo tisti človek, ki so mu vse kulturne pridobitve res le sredstvo v službi njegove duhovno osebne rasti, more videti v vseh stvareh tudi njih nevidni bitno-vrednostni smisel in s tem smisel svojega življenja. V tem obstoji končno tudi dušeslovni temelj človeške sreče: zavest, da živim življenje, ki ima svoj smisel, t. j. ki je vredno življenja. Odkrivati smisel življenja, ta končni steber vse polarnosti človeške narave, pa je naloga žive človeške besede. Ta življenjska polarnost ima ne samo po svoji dušeslovni, ampak predvsem tudi po svoji bitno vrednostni strani, t. j. vsa globoka metafizika našega osebnostnega bistva ima svoj polarni sredotok v živi besedi. Skozi njeno prizmo se pretakajo sile narave, kulture in nadnarave. Ako ugasne luč vere, zablodi

¹² »Potem pa je prišel vrag in jim ukradel besedo iz njihovega srca.« Lk 8, 12

narava in se ruši kultura. Čudovito so to globoko metafiziko človeške misli izrazili že srednjeveški misleci, ki so zgradili na njej vso spekulativno bogoslovno vedo, izhajajoč pri tem iz sv. Janeza: V začetku je bila Beseda in Beseda je bila pri Bogu in Bog je bila Beseda. V njej je bilo življenje in življenje je luč ljudem — — Tu pa nam ta osnovni stavek postane nehote obratno: zaključek naše dušeslovne analize človeške besede; v njem najdejo vse dosedanje načelne trditve tudi svojo zadnjo bitno-vrednostno, t. j. metafizično-filozofsko osnovo, ne da bi bilo pri tem treba posegati v področje teologije. Vsa duhovno-fizična resničnost ima namreč svoj bitno-vzročni izvor v Bogu in kot taka je vsaka več ali manj odsvit, odraz njegove absolutne božje (troedine) osebnosti. Zato smemo kot katoličani pač zaključiti:

Naša živa beseda pomeni duhovno-osebnostno dejavnost, tvornost, ona je izraz naše osebnosti same — ker je podoba božje osebnosti, ki iz nje izhaja večna Beseda.

Naša živa beseda je delo duhovno-osebnega stvariteljskega duha, saj je odraz, odmev Besede, ki iz nje večno izhaja stvariteljski Duh modrosti in ljubezni.

Naša živa beseda, porojena iz globin duše, je kot predočevalka, srednica med našo lastno osebnostjo, osebnostjo sočloveka in vsem neizmernim svetom, sicer nepopoln, a veren odsvit v neskončni osebi božji vekomaj rojene Besede, ki je meso postala in prišla med svoje, da bi postali otroci božji.

Vem, naša vera v vse to je že zelo sramežljiva, toda pogledjmo tej sramežljivosti v njen tragični obraz: vprav v stoletju, ko se človek vse bolj oddaljuje Besedi, umira v njem s sonaravno nujnostjo tudi njegova lastna živa beseda!

VERGERIJ

FRAGMENTI IZ DRAMSKE PESNITVE — MIRAN JARC

VERGERIJ (*v ječi. Čita sv. pismo iz sv. Pavla Korinčanom I*)

VERGERIJ: »Ne seješ telesa, ki bo nastalo, ampak golo zrno... Bog mu pa daje telo, kakor je hotel... drug je sijaj nebesnih in drug zemeljskih teles... seje se duševno telo, vstaja duhovno telo... Prvi človek je iz prsti, zemeljski, drugi človek iz nebes... Meso in kri ne moreta podedovati božjega kraljestva in tudi minljivost ne podeduje neminljivosti... Glejte, skrivnost vam povem: Vsi ne bomo zaspali, vsi pa se bomo spremenili... Želo smrti je greh, moč greha pa je postava...«

Postal je prvi človek Adam. Duh
oživljajoč pa je poslednji Adam.
Skrivnost — skrivnost: ne bomo vsi zaspali.